

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ДО ВИКЛАДАННЯ
МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ**

Анотація. У статті проаналізовано стан проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у сучасному гуманітарному університеті до викладання мистецьких дисциплін. Автор аналізує сучасні тенденції та підходи формування фахової компетентності студентів педагогічних факультетів.

Ключові слова: професійна підготовка, фахова компетентність.

Аннотация. В статье проанализировано состояние проблемы профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы в современном гуманитарном университете к преподаванию дисциплин искусства. Автор анализирует современные тенденции и подходы формирования профессиональной компетентности студентов педагогических факультетов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональная компетентность.

Annotation. In the article analyzed condition of problem profession preparation future teachers of art in nursery school in modern humanity universities. Author analyze modern tendencies and approaches form profession competence of students pedagogical faculty.

Key words: profession preparation, profession competence.

Постановка проблеми. У державних та міжнародних документах [3, 5] з проблем вищої освіти наголошується на необхідності формування нової генерації педагогічних кадрів, підготовленої до якісного забезпечення освітніх потреб особистості, розвитку її інтелектуального та культурного потенціалу. Вирішення цієї проблеми в сучасних умовах вимагає від вчителя глибокого усвідомлення особистісно зорієнтованої парадигми освіти, творчого підходу до організації навчально-виховного процесу з дисциплін естетичного циклу, мистецької грамотності, володіння сучасними педагогічними технологіями тощо.

Проголошуючи освіту як пріоритетну галузь внутрішньої політики держави, ці документи акцентують увагу на необхідності загального розвитку людини, її особистісних якостей, творчих здібностей, духу соціальної відповідальності. Всі зазначені аспекти розвитку освіти в Україні є нині основоположними й для розвитку всієї педагогічної освіти.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є висвітлення сучасних вітчизняних та зарубіжних підходів педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів у сучасному гуманітарному університеті до викладання мистецьких дисциплін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів розглядається у різних аспектах у працях В. Адольфа, Ш. Амонашвілі, І. Ареф'єва, С. Батищева, В. Бондаря, О. Владиславлева, С. Висоцької, Ю. Пільбуха, С. Гончаренка, М. Дробнохода, Т. Добудьте, С. Єжанова, В. Извозчикова, М. Коломійця, Н. Кузьміної, Н. Лобанової, В. Лозової, А. Маркової, В. Синенка, М. Скаткіна, М. Чошанова, О. Шияна та ін. Так, педагогічний аспект розглядали В. Бездухов, Л. Большакова, Т. Добудьте; психологічний - М. Лук'янова, О. Попова, В. Семиченко, Н. Яковлева; соціально-перцептивний - Н. Єршова; загальнокультурний - О. Котлярова; комунікативний - В. Кузовлев.

Реалізація завдань естетичного виховання школярів ставить принципово нові вимоги до професійної підготовки педагогічних працівників. Важливу роль у творчому розвитку особистості педагога відіграє мистецтво. Його використання в процесі навчання створює можливості для гармонізації емоційних і логічних компонентів діяльності майбутніх учителів, реалізації їх творчого потенціалу. Значення фахової компетентності майбутнього вчителя як передумови його майбутнього професіоналізму у процесі викладання мистецьких дисциплін підкреслюється в педагогічних працях Г. Фешиної, Г. Петрової, І. Зязюна, Л. Хомич, О. Рудницької, А. Комарової, В. Подрезова.

У педагогічній літературі висвітлюються проблеми формування художньої культури вчителя, де виділені професійні якості, що впливають на готовність і педагогічну майстерність. Так, Г. Петрова, розробляючи професіограму в галузі художньої культури майбутнього вчителя підкреслює такі його якості: потреба в систематичному художньому вихованні, самовихованні та самоосвіті, широкий естетичний та художній кругозір, високорозвинений естетичний ідеал, смак, уміння аналізувати, опановувати, сприймати естетичний об'єкт, високий рівень розвитку художньо-творчих здібностей [6]. Л. Хомич вважає, що основними показниками естетичної вихованості вчителя є володіння методикою викладання предметів гуманітарного циклу та глибокі знання з мистецтва; координація своєї роботи, творче мислення, уміння подати матеріал [8].

Підготовка студентів педагогічних факультетів спрямована на оволодіння знаннями та вміннями з окремих спеціальних дисциплін. Аналіз педагогічної практики свідчить, що студенти не завжди підготовлені до творчого вирішення естетико-виховних завдань, використання власного художньо-естетичного досвіду в навчально-виховному процесі. Це зумовлено також тим, що знання і вміння в цій сфері підготовки розглядаються як другорядні і не усвідомлюються студентами, як професійно значущі. Зазначені суперечності загострюються появою нових типів навчальних закладів з підвищеним рівнем гуманітарно-естетичного компонента змісту освіти і виховання.

Виклад основного матеріалу. Дослідивши і проаналізувавши сучасні вітчизняні та зарубіжні тенденції розвитку педагогічної підготовки вчителя, ми розглянемо які тенденції розвитку освіти є провідними і найбільш перспективними на сучасному етапі для формування фахової компетентності майбутнього вчителя мистецьких дисциплін початкової школи.

Методологічним підґрунтям побудови ефективної фахової компетентності ми розглядаємо положення: цілісного синергетичного (системного), комунікативно-аксіологічного, культурологічного, гуманістичного, технологічного та компетентнісного підходів.

Системний підхід полягає в тому, що він дозволяє вивчати об'єкт, явище в динаміці, цілісності зв'язків між елементами об'єкта. Цілісність системного підходу дозволяє визначити об'єкт у єдності компонентів і зв'язків; складність передбачає ієрархічність будови об'єкта, послідовне розчленування цілого на частини, розглянуті в єдності; організованість - це структурна впорядкованість об'єкта. Саме з позицій системного підходу ми розглядаємо розроблену нами педагогічну технологію як єдину цілісність функціональної системи педагогічної взаємодії вчителя та учнів, націлену на максимальну актуалізацію і реалізацію їх особистісних функцій у педагогічному процесі, а також в ролі способу представлення відібраного змісту предмета у вигляді задач і способів їх розв'язання.

Цілісний синергетичний підхід (як різновид системного) полягає у трактуванні загальної мистецької освіти як складної нелінійної динамічної системи, відкритої

де перманентних змін відповідно до трансформації соціокультурного контексту. Він змушує брати до уваги її саморегульованість, тобто розглядати як таку, що тяжіє до неперервного саморозвитку, враховувати її потужний варіативний евристичний потенціал; що забезпечує художньо-освітній саморух і стимулює індивідуальну й колективну творчість усіх суб'єктів освіти: науковців, методистів, учителів, студентів.

Аксіологічний підхід (А. Булінін, І. Ісаєв, В. Сластьонін, Є. Шишов), Здійснюється аналіз процесу формування компетентності майбутнього вчителя засобом ціннісно-змістового ставлення педагога до особистісних якостей і своєї професійної діяльності.

Комунікативний підхід до організації навчальної діяльності наголошує на необхідності опанування принципами, нормами, способами, уміннями міжкультурної комунікації на засадах суб'єктності та діалогу, толерантності та емпатії, критичного мислення і ціннісної інтерпретації художніх творів. У зв'язку з цим увага приділяється мікросоціуму, фокусується на взаємозв'язках між суб'єктами художнього спілкування як джерела духовного взаємозбагачення, естетичного удосконалення. Факт діалогічності змісту освіти, обґрунтований у низці вітчизняних теоретичних досліджень, не знайшов повноцінної реалізації у шкільній художньо-педагогічній практиці, оскільки діалог використовується лише як спорадичний додатковий засіб навчання, а не визначальна сутність художнього пізнання.

У контексті культурологічного підходу інтерпретуємо мистецьку освіту як продукт культури, результат культурно-історичного розвитку людства, а вчителів і учнів - не лише як пасивних споживачів, а й творців культури в її безмежному просторі. Завдяки збереженню й збагаченню національних художніх традицій, з одного боку, та універсальному значенню «естетичного ставлення» як ціннісного, емоційно виразного, з другого, шкільна освіта за допомогою широкого спектра мистецько-виховних засобів транслює естетичні ідеї та властивості в культуру сучасності.

Із цілісного і культурологічного впливає особистісний підхід, сутність якого щодо царини мистецької освіти полягає в орієнтації на особистісні власні життєві смисли людини, що навчається, врахування її мотивації, інтересів, потреб і реальних можливостей. Розвивально-виховні впливи мистецької освіти переорієнтовуються на унікальність кожного учня, і лише за таких умов індивідуалізації зростатиме мистецька чутливість дитини, здатність бути оригінальним у думках, виразним у діяльності, неповторним у вчинках.

Гуманістичний підхід (про людину як відкриту природну істоту (створіння), що володіє внутрішньою свободою і потенціалом розвитку, носія діяльності, що структурує своє оточення). Основний напрям розвитку вищої школи в Україні сьогодні - це гуманізація освіти, тобто відображення в освітньому процесі тенденції гуманізації сучасного суспільства, в якому особистість людини визначається найвищою цінністю. Отже, підготовка майбутніх учителів повинна бути заснована на ідеї гуманізму, на потребі самої особистості майбутнього педагога у постійному й різноманітному самовдосконаленні. Формування професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів повинно передбачати одночасний розвиток професійних здібностей особистості у навчально-виховному процесі.

Ми підтримуємо погляд Л. Масол, яка обґрунтовує концепцію відновлення педагогічної освіти України на засадах гуманізму, метою якої є формування особистості вчителя, який зможе реалізувати головне завдання освіти - всебічний розвиток людини як особистості; найвищої цінності суспільства - відповідно до тієї частини культурної спадщини, з якої він спеціалізується [4, с. 6].

В умовах реформування вищої педагогічної освіти в Україні, націленого на підвищення її якостей, стандартизації професійної підготовки майбутнього вчи-

теля початкових класів, виникла проблема пошуку засобів, що забезпечать виконання цілей навчання. Таким, на нашу думку, є технологічний підхід до навчально-методичного забезпечення реального навчального процесу, як теоретичний орієнтир, що є частиною педагогічної науки, що вивчає і розробляє мету, зміст та методи навчання і проектує педагогічні процеси. У нашому дослідженні технологічний підхід є механізмом здійснення процесу формування фахової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва початкових класів як сукупності мети, змісту, методів та засобів гарантованого досягнення результатів, що планувалися, за умови функціонування всіх особистісних, інструментальних та методологічних засобів.

Предметом педагогічної технології є конкретні практичні взаємодії вчителя та учнів у будь-якій сфері діяльності, що організовані на основі чіткого структурування, систематизації, програмування, алгоритмізації, стандартизації способів та прийомів навчання чи виховання, з використанням комп'ютеризації та технічних засобів, а також без них. У результаті досягається стійкий позитивний результат при засвоєнні учнями знань, умінь і навичок при формуванні соціальних норм поведінки.

Л. Хомич виокремлює в структурі педагогічної технології концептуальну основу, змістовну частину навчання, яка включає мету навчання, загальну і конкретну, та зміст навчального матеріалу, процесуальну частину (технологічний процес), що складається з організації навчального процесу, методів і форм навчальної діяльності учнів, методів і форм роботи вчителя, діяльності вчителя з управління процесом засвоєння матеріалу й діагностики навчального процесу [8, с. 52].

Будь-яка педагогічна технологія, її розробка та використання вимагають творчої активності як з боку вчителя, так і з боку учня, тому що вчитель залучає учнів до творчої участі в розробці технологічного інструментарію, до організації технологічно чітких форм виховання та навчання.

На думку В.О. Сластьоніна, під час використання педагогічних технологій важливу роль відіграє особистість педагога, що й відрізняє поняття «методика» та «педагогічна технологія». Якщо перше розкриває процедуру використання комплексу методів та прийомів навчання й виховання без стосунку до діяча, який її виконує, то педагогічна технологія передбачає додання до неї особистості педагога в усьому різноманітті її прояву [7, с. 34].

Завданнями педагогічних технологій у сфері навчання мистецтва є :

- набуття міцних знань, умінь і навичок з мистецьких дисциплін;
- формування соціально-ціннісної поведінки;
- вміння оперувати технологічним інструментарієм;
- розвиток технологічного мислення;
- вміння виконувати самоосвітню діяльність у сфері мистецтва.

Аналіз історії та сутнісних особливостей поняття «педагогічна технологія» вітчизняної і зарубіжної педагогічної думки дозволили нам сформулювати власне тлумачення досліджуваного феномена. Педагогічну технологію будемо розуміти як системне проектування навчального процесу з гарантованим досягненням поставленої мети, що сприяє розвитку особистості вчителя як особливого соціокультурного феномена, актуалізація його творчої діяльності, набуття особистісно значимого досвіду розв'язання мистецько-педагогічних задач формування його фахової компетентності.

Компетентнісний підхід акцентує нашу увагу на визначенні ключових компетенцій майбутнього вчителя мистецьких дисциплін початкових класів у професійній підготовці. У наукових джерелах поняття «компетентнісний підхід» розглядається як оцінка підготовленості певного освітньо-кваліфікаційного рівня до

професійної діяльності на основі наявності в них визначених стандартами компетенцій. Проблема формування ціннісних орієнтацій, компетенцій учнів посилює акцент на компетентнісно-орієнтований підхід як основу системи професійної підготовки вчителів початкових класів.

Компетентнісний підхід детермінує модернізацію всіх компонентів педагогічної моделі (мета, зміст, технології, оцінювання результатів навчання/учіння і виховання/самовиховання) і переносить акценти із засвоєння художньої інформації на формування комплексу компетентностей. Педагогічна модель формування спеціаліста передбачатиме не лише виховання грамотного споживача художніх цінностей (перцепієнта), а, щонайперше, розвиток авторської здатності, тобто спроможності виступити ініціатором того чи іншого мистецького задуму, втілювати його у власній творчій діяльності. Виокремлення ключових компетенцій у змісті програм з мистецтва є необхідним, але недосланим кроком на шляху модернізації, наступний - внесення їх до вимог, які висуваються до художньо-естетичної підготовки випускників школи та з'ясування відповідності особистісним і суспільним потребам. Набір компетентностей має бути збалансованим із цінностями й метою загальної мистецької освіти, відповідати стратегіям розвитку культури в майбутньому.

У процесі навчання у вищому навчальному закладі майбутній учитель мистецьких дисциплін початкових класів набуває комплексу компетенцій, які складають початковий рівень компетентності. Формування фундаментального (фахового) рівня компетентності відбувається вже після закінчення університету з накопиченням досвіду у відповідній професійній діяльності, оскільки саме цей рівень розкриває потенціал, який виявляється ситуативно, описує інструментарій одночасного розуміння і дії, що дає змогу сприймати нові культурні, соціальні, економічні і політичні реалії й адекватно на них реагувати у педагогічній діяльності. Адекватна реакція здійснюється на підставі рефлексивних дій учителя.

Отже, компетентність - компонент потенційної якості підготовки вчителя, що виражає його здатність до виконання певного комплексу професійних завдань і формування професійних якостей, креативності, рефлексії, педагогічної майстерності для самозадоволення і професійних досягнень. Компетентнісний підхід формує компетентнісний формат опису якостей учителя початкових класів. До цих якостей, крім загальнонавчаних для вчителя, відносимо готовність до вибору, комунікативність і толерантність (здатність до конструктивного спілкування, терпимість до думок інших, орієнтація в інших культурах), готовність до співпраці.

К.Ушинський визначав такі вимоги до вчителя:

- педагогічне покликання, бажання і здатність займатися вчительською діяльністю;

- велика енергія та сумлінне виконання своєї справи;
- пізнання потреб учня, вміння «зазирнути в його душу»;
- розвиток педагогічної майстерності, педагогічного такту;
- активна громадянська позиція, участь у суспільних справах;
- постійне самовдосконалення, що, як бачимо, тісно переплітається з сучасними положеннями компетентнісного підходу до підготовки вчителів.

Отже, якість фахівця з точки зору компетентнісного підходу визначається:

- відповідністю рівня компетентності фахівця нормативним вимогам;
- відповідністю рівня компетентності характеру майбутньої професійної діяльності. Узагальнюючи, можна відзначити, що професійна компетентність учителя початкових класів - це динамічна якість фахівця, що змінюється від початкового рівня через фундаментальний до вищої своєї форми професійної майстерності, піддаючись постійним трансформаціям, розвиваючись, збільшуючи свій потенціал.

іал. Нами було вибрано підхід, де розвиток компетентності (складові компетенції) здійснюється у співвідношенні з тими навчальними дисциплінами і видами навчально-виховної діяльності, в рамках яких вони можуть бути сформовані, що дозволяє конкретизувати їх у зіставленні з навчальним планом цієї спеціальності. Наприклад, загальнонаукові компетенції, що визначають фундаментальність освіти, формуються під час вивчення всіх блоків навчального плану; загальнопрофесійні компетенції - інваріанти підготовки вчителя, що забезпечують його готовність до вирішення загальнопрофесійних завдань; спеціальні компетенції (професійно-функціональні знання, вміння і навички) забезпечують прив'язку вчителя до педагогічного середовища, учнівського колективу, оволодіння ним алгоритмами мистецько-педагогічної діяльності з моделювання, проектування, наукових досліджень тощо. Саме розвиток набору цих компетенцій дозволить учителям гнучко орієнтуватися у змінних умовах праці, бути готовими до продовження освіти, до перекваліфікації, самоосвіти і саморозвитку. Зміст цих груп визначається такими інтегративними факторами як соціально-економічний стан суспільства і тенденції світового розвитку та особливості професійної діяльності.

Двома основними складниками професійної компетентності вчителя є професійно-особистісна і професійно-діяльнісна. Професійно-особистісна група компетентностей включає соціальну, психологічну, комунікативну, управлінську, етичну, рефлексорну (аутопсихологічну), загальнокультурну, інтелектуальну і компетентність саморозвитку. З розвитком цієї групи компетентностей формуються такі якості вчителя:

- конструктивні: якості особистості, що дозволяють накопичувати конструктивний досвід соціальної поведінки і спілкування, досвід індивідуальної самореалізації у суспільстві;

- технологічні: обсяг і якість соціально-психологічних, загальногуманітарних і мистецько-культурологічних знань, умінь і навичок;

- естетичні: культура поведінки і спілкування, зовнішній вигляд.

Формується професійно-особистісна група компетентностей у циклі гуманітарних, соціальних дисциплін, а також під час вивчення студентами-педагогами курсу «Вступ до спеціальності», спецкурсу «Технології початкової освіти», педагогічних практик. Сформованість цієї групи компетентностей відповідає акмеологічному поняттю професіоналізму особистості, під яким розуміється якісна характеристика фахівця, що відображає високий рівень професійно важливих якостей, креативності, адекватності, ціннісних орієнтацій.

Професійно-діяльнісна група компетентностей включає освітню, предметну, дидактичну, методичну, інформаційну, навчально-пізнавальну компетентності, які формують такі якості вчителя, як ефективна реалізація педагогічних функцій, здатність проектувати власний професійний розвиток, володіння прийомami, методами, технологіями здійснення професійної діяльності, здатність вирішувати дидактичні проблеми. Наявність цих якостей дозволяє говорити про те, що у вчителя сформовано професіоналізм діяльності, який виражається високою професійною кваліфікацією, різноманітністю і ефективністю творчих професійних навичок і умінь, володінням сучасними методами і технологіями вирішення професійних завдань, що забезпечує високу, стабільну результативність діяльності. Професіоналізм діяльності вчителя початкових класів до викладання дисциплін естетичного спрямування формується у циклі дисциплін педагогічного та мистецького змісту і, зокрема, в курсі «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Основи музики та хореографії з методикою викладання».

Висновки. Отже, компетентність це не просто сукупність компетенцій, а їх актуалізація у певних видах діяльності, пов'язана з самоактуалізацією особистості вчителя. Компетентність є основою професіоналізму, на якій формується майстерність педагога, що можна відобразити взаємозв'язаними частинами ланцюга: якості особистості вчителя початкової школи - компетенції - компетентність - майстерність.

Таким чином, розгляд сучасних тенденцій професійної освіти дозволив нам прийти до висновку про те, що найдоцільніше використовувати вищевказані підходи у процесі формування фахової компетентності майбутніх вчителів початкової школи до викладання мистецьких дисциплін.

Література

1. Віаніс-Трофименко КБ. Підвищення професійної компетентності педагога /К.Б. Віаніс-Трофименко, Г.В. Лісоеенко - Харків: Вид. група «Основа», 2007. - 175с.
2. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів /І. А. Зязюн, Г.М. Сагач - К.: Українсько-Фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. - 302с.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996. - К.: Юрінком. 1996. - 80 с.
4. Масол Л. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів /Л.Масол //Мистецтво і освіта. -2009. №2. — С. 4-7.
5. Національна Доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті //Освіта України. - 2002. - № 16. - С 3-9.
6. Петрова Г. В. Вопросы эстетической подготовки будущего учителя /Г.В. Петрова - Казань: Из-во Казанского университета, 1976. -198 с.
7. Сластенин В. А. Педагогика: Учебн. пособие для студ. пед. уч. заведений /В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов - М.: Просвещение, 1975. - 512с.
- в.Хомич Л. І. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя /Л. І. Хомич //Мистецтво і освіта. -1998, -С. 49-51.

УДК 371.13 : 811. 161.2

Т.П. ЛЕЩЕНКО

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ (ЛІНГВІСТИЧНОЇ) КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ - ФІЛОЛОГІВ НА ЗАСАДАХ НАСТУПНОСТІ

Анотація. У статті визначається статус мовної компетенції студентів - філологів, її змістові і структурні особливості, шляхи формування на засадах принципу наступності між середньою школою та ВНЗ. Основна увага приділяється розгляду місця мовної компетенції у системі ключових і предметних освітніх компетенцій, взаємозв'язку з іншими компонентами комунікативної україномовної компетенції.

Ключові слова: компетенція, освітня компетенція, мовна, лінгвістична компетенції як складові комунікативної компетенції, знання, мовна здатність, лексичні, фонетичні, граматичні, орфографічні та пунктуаційні уміння і навички, дидактичний принцип наступності.

Анотация. В статье определяется статус языковой (лингвистической) компетенции студентов - филологов, ее содержательные и структурные особенности, пути формирования на основе осуществления преемственности школа - ВУЗ. Основное внимание уделяется рассмотрению места языковой компетенции в системе ключевых и предметных образовательных компетенций, взаимосвязи с другими компонентами коммуникативной украиноязычной компетенции.

Ключевые слова: компетенция, образовательная компетенция; языковая и лингвистическая компетенции как составные коммуникативной компетенции; знания, умения, языковая способность; лексические, фонетические, граммати-